

MOEDERTAAL EN ONDERRIGMEDIUM IN KONFLIK: DIE *REAL STORY*. 'N GEVALLESTUDIE

Barbara Bosch en Vivian de Klerk

Within the African context bi- and multilingualism is a characteristic of communities. This inevitably leads to languages occupying unequal positions resulting in certain language choices having to be made. One of the choices which non-English speakers are considering, is sending their children to schools where English is the medium of instruction and of social interaction.

This article reports on the language use and language acquisition of a ten year old Afrikaans speaking boy (M) who, at the beginning of his fourth year at school (std 2) was moved from an Afrikaans medium school to an English medium school. The influence of the languages in contact (Afrikaans and English) and the influence of M's attitudes on language learning was monitored over twelve months and is discussed from a sociolinguistic perspective.

Binne die Afrika-konteks is twee- en veeltaligheid 'n kenmerk van gemeenskappe; 'n noodwendige gevolg hiervan is dat tale ongelyke posisies beklee en dat daar noodwendig sekere taalkeuses gemaak moet word. Een van die moontlikhede is dat nie-Engelssprekendes kies om hul kinders na skole te stuur waar Engels die onderrigmedium en medium van sosiale interaksie is.

In hierdie artikel word verslag gedoen oor die taalgebruik en taalaanleer van 'n tienjarige Afrikaanssprekende seun (M) wat aan die begin van sy vierde skooljaar (st. 2) van 'n Afrikaansmedium-skool na 'n Engelsmedium-skool geskuif is. Die invloed van die tale-in-kontak en die invloed van M se houding op die taalaanleerproses wat oor 'n periode van twaalf maande gemonitor is, word vanuit 'n sosiolinguistiese perspektief bespreek.

1 INLEIDING

In die Afrika-konteks is twee- en veeltaligheid 'n kenmerk van gemeenskappe. Ongelukkig kan taal tradisioneel in Suid-Afrika as "the traditional South African polariser" (Lanham & MacDonald, 1979:26) beskou word en het politieke faktore¹ tot gevolg gehad dat taal- en kultuurlojaliteit, Engels vs. Afrikaans, die primêre sosiale skeidingselemente binne die blanke Suid-Afrikaanse gemeenskap is (Lanham & MacDonald, 1979:26).

1. Byvoorbeeld gedurende die periodes van Britse Bewind aan die Kaap.

Die veeltalige milieu waarin Suid-Afrikaners met ander tale in aanraking kom, impliseer dat tale ongelyke posisies beklee en dat sekere taalkeuses gemaak moet word. Sommige individue kies doelbewus ten gunste van tweetaligheid omdat hulle tweetaligheid as 'n bate beskou en daar vir hulle sosiale of materiële "voordele" verbonde is aan tweetaligheid. Die meeste Afrikaanssprekendes huldig byvoorbeeld tans 'n baie positiewe houding teenoor Engels en die vermoë om Engels goed te kan gebruik (Watermeyer, 1996:104).

In die Oos-Kaap is Afrikaans (30,14% van die bevolking), Engels (12,43%) en isiXhosa (56,26%) die dominante tale (Coetser, 1994:109). Afrikaans- en Xhosa-sprekendes in die streek het 'n baie positiewe instrumentele en gunstige integrerende houding teenoor Engels (De Klerk & Bosch, 1994:57). Navorsing het ook aan die lig gebring dat in hierdie gebied Afrikaanssprekendes 'n hoë premie op tweetaligheid, en by implikasie dus die aanleer van ander tale, plaas (Bosch & De Klerk, 1993:307).

2 DIE BEGRIP TWEETALIGHEID

Tweetaligheid en die aanleer van niemoedertale (hierna NMTe) is komplekse en veelfasettige sosiale en sielkundige fenomene (Wald, 1974) wat interdissiplinêr ondersoek behoort te word (Mackey, 1968:583). Hoewel navorsing in dié verband slegs die afgelope vyf-en-twintig jaar onderneem word, is die omvang en uiteenlopendheid van ondersoeke 'n aanduiding van die kompleksiteit van die onderwerp.

Die komplekse en interdissiplinêre aard van die begrip het tot gevolg dat omskrywings van wat onder *tweetaligheid* verstaan word, dikwels vaag is; "bilingualism as a concept has open-ended semantics" (Beardsmore, 1986:1). Die tipe tweetaligheid wat 'n bepaalde individu of gemeenskap openbaar, word deur verskillende faktore, byvoorbeeld die aard van die taalgemeenskap en die kontekste waarin die onderskeie tale gebruik word, bepaal (Romaine, 1995:23-77). Vir die doel van hierdie bespreking word *tweetaligheid* beskou as "the alternate use of two or more languages by the same individual" (Mackey, 1968:555).

3 NAVORSINGSMETODOLOGIE

Hierdie studie doen verslag oor 'n tienjarige Afrikaanssprekende seun wat aan die begin van sy vierde skooljaar (st. 2) van 'n Afrikaans- na 'n Engelsmedium-skool geskuif is. M het Engels in 'n formele (skool-)konteks sowel as 'n informele konteks (sosiaal) gebruik.

Daar is besluit op 'n kwalitatiewe ondersoek wat oor twaalf maande (die 1994-skooljaar) gestrek het. In dié tydperk is natuurlike taalgebruiksdata, in die literatuur bekend as "natural language use data" (Ellis, 1994:670) versamel. Gedurende die jaar het die seun se moeder² onderneem om sy spontane taalgebruik te monitor en interessanthede aan te teken.

2. Die moeder beskik oor 'n nagraadse Linguistiek-kwalifikasie.

Daar is op die bg. navorsingsmetodologie besluit vanweë die verskeidenheid data wat uit 'n gevallestudie van dié aard wat die aanleerder in 'n natuurlike omgewing fyn dophou, beskikbaar is. Een van die grootste voordele van hierdie ondersoekmetode is dat dit inligting bied oor wat sprekers werklik **doen** wanneer daar spontaan gekommunikeer word.

Omdat die bg. tipe waarneming nie inligting verskaf oor taalgebruikers se houding nie, is die taalgebruiksdata aangevul met in-diepte-onderhoude met die seun (M) waarin daar probeer is om sy houding en motivering vir die aanleer van Engels vas te stel. 'n Onderhoud wat op band opgeneem is, is binne die eerste week van die skooljaar met M gevoer en 'n soortgelyke onderhoud is 'n jaar later herhaal. 'n Onderhoud is ook gedurende die jaar met die moeder gevoer.

4 DIE ONDERSOEK

4.1 Doel van die ondersoek

In post-apartheid Suid-Afrika vind al hoe meer nie-Engelssprekende ouers dat hulle om 'n verskeidenheid redes verkies om hul kinders na skole te stuur waar Engels die onderrigmedium en medium van sosiale interaksie is. Hierdie kinders bevind hulle dan in 'n situasie waarin hulle na 'n paar jaar moedertaalonderrig skielik moet oorskakel na Engels as onderrigmedium terwyl die moedertaal (MT) steeds tuis gepraat word. By hierdie kinders bestaan 'n "linguistic mismatch" (Romaine, 1995:242) tussen die huis en skool.

Die doel van die ondersoek was om te probeer vasstel in watter mate die onderrigtaal (Eng.) die moedertaal (Afr.) gedurende die jaar beïnvloed het. Verder wou die ondersoekers, in die lig van Bester en Cann (1996:120-121) se bevinding dat meer navorsing gedoen behoort te word rakende die rol van affektiewe faktore in die aanleer van Engels as tweedetaal, probeer bepaal watter affektiewe faktore in die aanleer van Engels as tweedetaal in hierdie gevallestudie 'n rol gespeel het.

4.2 Agtergrond

M het grootgeword in 'n Engels-dominante omgewing en was van jongs af daaglik in kontak met Engelssprekende maats en volwassenes. Tuis word 'n redelik formele vorm van Afrikaans, vry van oormatige gebruik van Engelse woorde en uitdrukkings, gebruik. Beide ouers is Engels goed magtig en altwee werk in 'n Engels-dominante omgewing.

Voordat die verskuiwing gemaak is, was M aan agtien maande formele onderrig in Engels (as NMT) blootgestel in ooreenstemming met die ampelike skooltaalbeleid wat op daardie stadium gegeld het. M het Engels goed verstaan³ en vlot gepraat, maar hy was minder gemaklik met geskrewe Engels⁴.

-
3. Die moeder noem dat hy 'n Engelse gesprek met gemak kon volg; aan die einde van st. 1 beskryf die onderwyseres sy Engels as "very good".
 4. Op sy derde skooldag was M nie bereid om 'n brief aan sy grootouers in Engels te skryf nie.

Gedurende die oorgangsjaar was M lid van die Turbo-Afrikaans klas wat bestaan uit kinders wat Afrikaanssprekend is of wat Afrikaans goed magtig is. Die personeel rapporteer dat hy deurentyd in Engels met maats en onderwysers gekommunikeer het; sy moeder noem dat hy tuis Engelse boeke en tydskrifte gelees en na Engelse radio- en televisieprogramme geluister en gekyk het.

5 BEVINDINGS

5.1 Engels-vermoë

Aanvanklik meld die onderwyseres dat M klankpatrone verwar en dat 'n mate van taalverarming bestaan. Hoewel die uitspraak hom soms pootjie, leer M in hierdie periode nuwe woorde en klanke vinnig aan. Sy tydsaanduiding ("Tenses") is verwarrend en hy dink in Afrikaans.

Teen die middel van die jaar, volgens die onderwysers, "maak hy goeie vordering" en is sy sinskonstruksies goed. Aan die einde van die jaar lees M "goed en met selfvertroue" en korreleer sy leesouderdom met sy chronologiese ouderdom.

Die *Neale Leesanalise* en die *Schonell-woordherkennings-* en *Schonell-stilleestoetse* lewer die volgende resultate aan die begin van 1995 en 'n jaar later:

Neale Leesanalise	1995 (in jaar)	1996
Chronologiese ouderdom	10.1	11.1
Leesouderdom	8.2	10.10
Leesakkuraatheid	8.9	10.7
Leesbegrip	8.2	10.6
Schonell-woordherkenningsstoets	1995	1996
Chronologiese ouderdom	10.7	11.7
Leesouderdom	9.4	11.1
Schonell-stilleestoets	1995	1996
Chronologiese ouderdom	10.1	11.1
Leesouderdom	8.11	11.4

Die toetsresultate dui aan dat die aanvanklike agterstand in Engels na 'n jaar feitlik uitgewis is.

5.2 Die invloed van Engels op Afrikaans

5.2.1 Teoretiese fundering

Taalvermenging ("language mixing") is die vermenging van die eienskappe van twee of meer tale in enige vorm van verbale kommunikasie (Odlin, 1989:6). Taalvermenging kan verskillende vorme aanneem: dit kan byvoorbeeld bestaan uit die invloed van die MT op die NMT of uit die sistematiese oor-en-weer-gebruik van woorde, frases en sinsnedes uit twee of

meer tale (Odlin, 1989:7). Taalvermenging is 'n noodwendige gevolg van 'n taalkontaksituasie; dit wissel na gelang van die sosiale konteks van die taalkontaksituasie (Odlin, 1989:12) en kom veral by jong aanleerders voor (Odlin, 1989:139).

5.2.2 Die invloed van Engels op M se Afrikaans

In 'n onderhoud meld die moeder dat dit steeds moeiliker word om slegs Afrikaans tuis te praat, want M "praat Afrikaans soos 'n Engelse kind". Die ouers probeer tuis doelbewus korrekte Afrikaans praat; sy foutiewe Afrikaans, bv. die Engelse idioom en die foutiewe negatief, word op 'n subtile manier en sonder dat hy eers daarvan bewus is, gekorrigeer.

5.2.2.1 Onvertaalde leksikonitems

Die invloed van 'n NMT op die MT is gewoonlik eerste op leksikale vlak waarneembaar (Odlin, 1989:13). Reeds sedert die eerste skoolweek, was Engelse invloed op M se Afrikaans merkbaar. Dit is veral **naamwoorde** vir items uit die daaglikse roetine en vir skool- en sportaktiwiteite wat ontleen word, vergelyk:

Daaglikse roetine

My broer hou van **banana**
Wat's nou die **difference**?
Ons kry dit nog in **sunlight**
Dis in die **dustbin**
Ek het nog **8 moves** oor
Aag, dis omdat ek in 'n **hurry** was
Hy is my **money machine**
Dis 'n **privilege**
Dis 'n **bad habit**
Net **spinach** oorleef
Ons spring teen 'n **slope** af
Sy val by 'n **cliff** af
Kyk hoe het ons nou **access**

Skool- en sportaktiwiteite

In die **clubs** doen ek **woodcarving**
Ek het 'n **careless mistake** gemaak
Ek ken die **dialogue**
Ek speel **wing**

'n Verskeidenheid skeibare en onskeibare werkwoorde word ontleen:

Ek wonder of hulle dit gaan **recognize**?
Die kat **slide** teen die yskas af
Kan ek ook hier sit, of gaan ons nie **fit** nie?

Jy kan nie my **blame** nie
Toe **disappear** hy
Sy ma **patrol** ook aanmekeer en dan moet hy sy kamer aan die kant maak
Ons **score** met die ...

Die byvoeglike naamwoorde en bywoorde wat ontleen word, word feitlik deurgaans in 'n konteks gebruik waarin intense gevoelens oorgedra of 'n bepaalde aspek beklemtoon word:

Dis 'n **clean** verneuk
Dit wys vir jou hoe om **totally** mal te wees
Dis **creepy** in C se kamer
Dis **terrible** om 'n kind te wees
Dis 'n program **mainly** oor babatjies
Hy hou hom **mental**
Hy is **guilty**
Hierdie kant is lekker **shiny**

Slegs in 'n enkele geval is die ontlening van 'n voegwoord aangeteken:

Dis ... **since** ons in die Spur was

Soos te verwagte, word Engelse uitdrukings ontleen:

Is dit nie 'n bietjie **out of the way** nie?
T, as jy dit doen, is jy **history**

Voorbeelde van taalvermenging binne uitdrukings is aangetref:

Dit het 'n grip, dit **stick soos hell**
Ek doen dit Ouma **se way**

Poplack, Sankoff & Miller (1988) bevind dat dáárdie elemente wat struktureel in 'n beperkte mate in die diskoers van die ontlende taal ingebed is en dus onder minder sintaktiese beperkings funksioneer (in die Poplack *et al.*-studie naamwoorde, en nie werkwoorde nie), ontleen word. In hierdie studie is daar nie 'n noemenswaardige verskil tussen die aantal naamwoorde, werkwoorde, adjektiewe en bywoorde wat M ontleen het nie. Die verklaring hiervoor lê waarskynlik daarin dat werkwoorde en adjektiewe in Afrikaans, as gevolg van die gebrek aan fleksie, nie aan meer sintaktiese beperkings as naamwoorde onderhewig is nie. Die voegwoorde en uitdrukings, wat aan strengere sintaktiese gebruiksvoorwaardes onderhewig is, word minder geredelik ontleen.

5.2.2.2 Direkte vertalings

Omrede die woordeskatoreenkomste tussen Engels en Afrikaans (vergelyk **my/my**, **drink**, **drink**, **hoe/how**, **breek/break**, **dat/that**) is dit te verwagte dat direkte vertalings uit Engels na

Afrikaans geredelik sal plaasvind. Talle voorbeelde van direkte vertalings uit Engels kom in M se taalgebruik voor; 'n bevinding wat ook deur Kellerman (1978) na aanleiding van 'n ondersoek na taaloordrag tussen Engels en Nederlands gemaak is.

Ons moet ons skoene **afhaal**/ Hy sit sy skoene **aan**
Jy moet die bal **vind**
Ons moes in **lyne** staan
Ons gaan 'n boontjie daarin **groei**
Eens in 'n week
Dit moet iets **meen**
Ek het **die breke** (=pouses) ingebly
Die klok **gaan** twee-uur
Is die Coke **klaar**?
Dit gaan **goed** wees (Afr. Dit gaan **reg** wees)
Kan ek nog 'n sny **hê**?
Moenie my kat **agterlos** nie
Hulle het baie **land** (Afr. **grond**)
Skat (raai) wat beteken dit?
Ek word van die rekenaar **afgehaal**
Ek het **merke** verloor
Laat my **gaan** (Afr. Los my)
Ek het die medisyn **gevat** (gedrink)
Dis die lekkerste koek wat ek nog **gesmaak** (geproe) het
Ons hoef nie die dialogue te **weet** nie
Dit was agtuur toe ek die computer **verlaat** (left) het
Dit **gee** gas **uit**
Ek het dit **gevind**
Ek sal dit **in die was sit**
Dit het in die **vuurplek** (fireplace) geval

Direkte vertalings van Engelse uitdrukkings en voorsetselkonstruksies kom ook voor:

Hoe laat moet jy bed toe gaan? (Afr.: Hoe laat moet jy gaan slaap?)
Ons het **opgegee** en die **game laat gaan**
Ek sal my **beste probeer**
Oom G **hang** elke oggend hier **uit**
Hy het **al van dit** (all of it) **gevat**
In 'n week se tyd (Afr.: Binne 'n week)
C het **uit patrone uit gegaan**
Die kinders **val agter** (fall behind) in die Fun Run
Blaai **oor/Draai** die blaai **oor** (turn over)
R verjaar **op** Donderdag
In 'n manier

Foutiewe direkte vertalings uit Engels was die kenmerkendste vorm van taalbeïnvloeding in M se taalgebruik. Dit beteken waarskynlik dat daar in hierdie tydperk 'n oorskakeling na "dink in

Engels" besig was om by M plaas te vind, maar dat daar as gevolg hiervan onsekerheid oor Afrikaanse struktuurpatrone ingetree het. Hierdie deurmekaarloop van Engelse en Afrikaanse patrone word duidelik onderstreep deur M se *fonetiese verwardheid* ten opsigte van sekere leksikonitems:

Die telefoon **ring** (op Afr. uitgespreek) voordat die masjien antwoord

Die dashboard **krimbel** (crumble)

"Hulle het die pos altyd onder 'n **rok** gesit" (gelag deur luisteraars) "Ek bedoel **klip**"

5.2.2.3 Oordrag op sintaktiese gebied

Op sintaktiese gebied is M se moedertaal deur Engels beïnvloed; omdat woordvolgordepatrone in Engels en Afrikaans verskil, is verskille op dié gebied te wagte. M gebruik Engelse woordordepatrone en sinskonstruksies, vergelyk:

Ons gaan 'n piekniek Sondag hou

Net **R en ek**

Ek het 'n similar ding **al** geëet

Julle skool sluit **Desember die agtste**

Miskien is my hare gewaai deur die wind

Partykeer **ek skiet** met my linkerhand

Ons het vanmiddag **swem**

Het Pa gebrand geword? (Afr.: Het Pa gebrand?)

Die ma patrol sy kamer

Hierdie ondersoek ondersteun navorsing wat dui op taaloordrag ten opsigte van woordorde (Odlin, 1989:85). Sintaktiese verwarring bestaan veral ten opsigte van die posisie van bepalings (**Partykeer** ek skiet met my linkerhand//Ek skiet **partykeer** met my linkerhand); die gebruik van die passief (Het pa gebrand geword); die gebruik van 'n woord in 'n ander funksie (**swem** word in Afrikaans slegs werkwoordelik gebruik) en die gebruik van die bepaalde lidwoord saam met **ma** as verwyswoord (die ma).

5.2.2.4 Oordrag op morfologiese gebied

Engelse morfologiese patrone word op Afrikaans oorgedra:

- Attributiewe adjektiewe word onverbuig gebruik:

Dis 'n **nuut** muur

Hierdie is die **rof** kant

- Die teenwoordige deelwoord word verkeerdelik as attributiewe adjektief gebruik:

Dis 'n **denkende** (thinking) speletjie

- Na die adjektief **klein** word naamwoorde sonder die verkleiningsuitgang gebruik:

Dis 'n klein **ding**

- Woorduitgange word laat val:
een blou **sok** (i.p.v. sokkie)

- Afrikaanse morfeme word by Engelse stamme gebruik:
Ons het **ge-score** met die ...
Ek hou nie daarvan om in **q-[Ø]** (Eng. queues) te staan nie
Die somme wat ons doen, is **complicated-er** ...
Hy't sommer stupid **ge-act**

- Engelse morfeme word by Afrikaanse stamme gebruik:
Kyk Ma, 'n **spelling** (op Afr. uitgespreek) fout

Gevalle van direkte vertalings uit Engels in kombinasie met Afrikaanse morfeme kom voor:

Het Ma **gewater** met die hosepipe?

5.2.2.5 Oordrag op pragmatiese gebied

Taalgebruiksreëls verskil van taal tot taal; die pragmatiese eienskappe van taal hou verband met die wyse waarop taal in 'n bepaalde konteks vir kommunikatiewe doeleindes gebruik word (Ellis, 1994:17). Uit 'n pragmatiese konteks benader is kennis van die "verbal routines" (Coulmas, 1981:1) wat in 'n bepaalde spraakgemeenskap geld belangrik vir die handhawing van beleefde kommunikasie. *Linguistiese beleefdheid* is die gevolg van 'n gesprekskontrak wat tussen die deelnemers gesluit word in 'n poging om konflikvrye sosiokommunikatiewe verbale interaksie te verseker (Fraser & Nolan, 1981:96). Die beleefdheidsbeginsel motiveer en bepaal die keuse van taalvorme, byvoorbeeld die gebruik van modale partikels, aanspreekvorme en die keuse van leksikonitems (Werkhofer, 1992:190).

Omdat beleefdheidsformules in taalgemeenskappe in 'n hoë mate geformuleer en sosiaal-gedetermineer is (Ferguson, 1981:34), is die uitdrukking van beleefdheid in enige taalkontak situasie aan verandering blootgestel. Die gevolg hiervan is dat die gespreksreëls wat in 'n bepaalde taal geld, aangetas word en dat die gebruik van beleefdheidsmerkers, byvoorbeeld die keuse van aanspreekvorme (Werkhofer, 1992:190) en die wyse waarop versoeke gerig word (Odlin, 1989:51), beïnvloed word.

In die middel van die jaar (week 33) rapporteer die moeder dat M al hoe meer **jy** in plaas van **Ma/Pa** as aanspreekvorm gebruik. Hierdie gebruik ontwikkel waarskynlik na analogie van die Engelse **you** en word versterk deur die feit dat daar in Afrikaans nie 'n vergelykbare aanspreekvorm bestaan nie.

5.2.2.6 Kodewisseling ("codeswitching")

'n *Kode* is daardie dialek of taal wat 'n persoon kies om in bepaalde omstandighede te gebruik en as mense taal gebruik, word daar gewoonlik van hulle verwag word om 'n spesifieke kode te kies (Wardhaugh, 1992:103). Vir die doel van hierdie ondersoek word *kodewisseling* beskou as:

the alternate use of two languages or linguistic varieties within the same utterance or during the same conversation. In cases of bilinguals speaking to

each other, switching can consist of changing languages ... (Hoffmann, 1991:110)

Daar kom voorbeelde van kodewisseling voor in gesprekke waarby M betrokke is:

"Ons gaan stap." "Please give me a minute, I'm coming with."

Uit die bloute in 'n Afrikaanse gesprek: "Hold your horses, Daddy"

"Jy kan maar by B gaan slaap." "Are you sure it is alright with you?"

"Dis 'n huisreël." "I know, I know, I was very naughty"

"Ek het vlaskywe gemaak." "What's the occasion?"

Miskien staan daar môre in die koerant: **Headlines - Professor kills students**

M reageer byvoorbeeld skielik in Engels terwyl die voorafgaande gesprek, wat gewoonlik in gesinsverband plaasvind, in Afrikaans gevoer is of hy skakel van Afrikaans na Engels oor terwyl hy besig is om tuis iets te vertel. Hierdie is waarskynlik gevalle van wat Odlin (1989:146) *augmentative codeswitching* noem; M is in staat om in óf Afrikaans óf Engels te sê wat hy wil sê. Deur tuis beide Engels en Afrikaans te gebruik, is M waarskynlik besig om binne gesinsverband sy dubbele identiteit te vestig: hy is nié langer nét Afrikaanssprekend nie.

5.3 Taalgesindhede

5.3.1 Teoretiese fundering

Tweetaligheid is die gevolg van kontak en word onder andere deur die individu en taalgemeenskap se houding teenoor die twee tale en teenoor tweetaligheid bepaal (Hoffmann, 1991:3). Houdings teenoor tweetaligheid wissel; op 'n persoonlike vlak beteken dit dat die individu "tuis voel" in sy/haar tale en deur ander aanvaar word as lid van beide taalgemeenskappe (Hoffmann, 1991:26).

Taalaanleer is onder andere 'n akkulturasieproses (Brown, 1987:128). Kulturele agtergrondsverskille het die ontstaan van 'n komplekse stel houdings tot gevolg wat die aanleer van 'n NMT (en uiteindelijke tweetaligheid) kan beïnvloed (Gardner, 1988:137; Roos, 1990:25-26). Die houding van die kind, die ouers en die gemeenskap teenoor die NMT, teenoor die kultuur en spesifieke gebruike van die NMT en teenoor tweetaligheid speel in dié verband sleutelrolle.

Vir die doel van hierdie bespreking word taalgesindhede beskou as "any affective, cognitive or behavioral index of evaluative reactions towards different language varieties or their speakers" (Ryan *et al.*, 1982:7). Hierdie gesindhheidsfaktore wat 'n "state of readiness rather than an observable response" is (Fasold, 1984:147), gaan gepaard met 'n begeerte om die NMT volledig te bemeester omdat die behoefte bestaan "to be like valued members of the community that speak the second language" (Krashen, 1981:22). Indien daar by die NMT-aanleerder "a sincere and personal interest in the people and culture represented by the other language group" (Lambert, 1974:98) bestaan, het navorsing bevind dat die kans op suksesvolle NMT-aanleer goed is (Gardner, 1985:39; Gerganov & Krassimira, 1993:243-244; Bester & Cann, 1996:113).

Individuele taalaanleerders verskil en hierdie verskille beïnvloed NMT-aanleer. Taalaanleerders word in 'n hoë mate beïnvloed deur hulle houding en "affective states" (vgl. Bailey (1983) in dié

verband). Brown (1987:51) is van mening dat gesindhede teenoor die NMT of teenoor die sprekers van die NMT die mate van sukses wat vanaf skoolgaande ouderdom met die aanleer van die NMT behaal word, beïnvloed.

5.3.2 Die kind se taalgesindhede

M verkies sy nuwe skool bo die vorige en hoewel hy aan die begin van die onderhoud (op 23/1/95) beweer dat die Engels "fine" is, erken hy dat dit vir hom moeilik om deurentyd Engels te praat en dat hy aanvanklik senuweeagtig en bang was in die skoolomgewing omdat al die leerlinge Engelssprekend is⁵. Tuis praat hy slegs Afrikaans en sodra hy tuis kom, voel hy gelukkig en ontspanne.

'n Jaar later (14/2/96) is M baie entoesiasies en is hy van mening dat, selfs in 'n dubbelmediumskool, hy Engels as onderrigmedium sal verkies. Een van sy vriende op skool is Afrikaanssprekend en hulle praat soms Afrikaans. Met sy ander vriende praat hy net Engels en teen die einde van Mei verdedig hy sy standpunt in 'n meningsverskil in Engels⁶. Tuis praat hy steeds net Afrikaans, maar verkies om briewe, ook dankie-briewe aan Afrikaanssprekende familieleden, in Engels te skryf. Hy stel dit baie duidelik dat hy in die dorp **slegs** Engels praat, "because nobody really understands Afrikaans". Hy dink dat hy altyd Afrikaans praat as hy die telefoon beantwoord, maar in Desember hoor sy moeder dat hy dit in Engels doen. Sy Afrikaans-onderwyseres rapporteer dat hy na 'n Afrikaans-periode soms buite die klaskamer onbewustelik Afrikaans praat. As hy iets uitredeneer, gebruik hy steeds Afrikaans "in my head" en hy is van mening dat hierdie gebruik nie sal verander nie.

M verkies krieketkommentaar in Engels: "because it's easier to understand". Hy is "soms" jammer dat daar nie in die skool meer geleentheid is om Afrikaans te praat nie en dink dat Afrikaans op televisie "onregverdig" behandel word. Hy praat Engels in 'n verskeidenheid kontekste met selfvertroue - volgens sy moeder selfs in sy slaap!; kan in Engels baklei en argumenteer en hy gebruik skool-slang: "It's **scum** having to wear school clothes"; "May I please have some **trainmash**?"; "Up your ass, eating grass, up your alie, eating barley".

Die eerste biblioteekboek wat hy in sy nuwe skool uitgeneem het, was *Asterix goes to Corsica*; op hierdie stadium is dit "okay" om Engels te lees. 'n Jaar later lees hy **graag** saans die *Hardy Boys* voordat hy gaan slaap; hy verkies om Engels, en nie Afrikaans nie, te lees, want "it's easier for me to read in English". Die feit dat sy eerste biblioteekboek 'n Engelse teks was, dui waarskynlik op 'n begeerte om Engels so gou as moontlik onder die knie te kry en soveel as moontlik die geskrewe aspekte van die taal te bemeester⁷. Die makliker beskikbaarheid van stimulerende Engelse bronne mag ook 'n faktor wees.

-
5. M is van mening dat ook die swart leerlinge Engelssprekend is.
 6. M se Afrikaans-onderwyseres het die gesprek op die speelgrond hoor plaasvind.
 7. M kon die "leesgedeeltes" bemeester, maar het gesukkel met die name; dit kan waarskynlik beskou word as 'n aanduiding van onsekerheid oor basiese Engelse fonetiese patrone.

Uit die onderhoude blyk dit dat daar gedurende die jaar 'n subtiële houdingsverandering by M ingetree het. Aanvanklik bestaan daar 'n baie kliniese houding teenoor Engels en gebruik hy Engels waarskynlik omdat dit die taal van sy skoolwêreld is. 'n Jaar later het daar egter 'n hartsverandering ingetree en heers daar by hom 'n dubbele lojaliteit (onderhoud met moeder). Hy wil Engels doeltreffend kan gebruik, waarskynlik vanweë die sosiale en praktiese waarde en omrede die voordele verbonde aan die doeltreffende gebruik daarvan: om met vriende te kan kommunikeer, om doeltreffend in die oorwegend Engelse plaaslike gemeenskap te funksioneer en om vryer toegang tot inligting, byvoorbeeld op televisie en op rekenaar en in naslaanboeke, te verkry. Hy beskou homself egter steeds as *Afrikaans*⁸.

5.3.3 Die houding van die ouers en die gemeenskap

As Afrikaanssprekendes in 'n oorwegend Engelse milieu is die ouers lede van 'n minderheidstaalgemeenskap by wie daar 'n mate van *linguistiese skisofrenie* bestaan en wie se onbewuste positiewe houding teenoor Afrikaans nie deur hul doelbewuste taalkeuses ondersteun word nie (De Klerk & Bosch, 1994:57). In hierdie gemeenskap bestaan daar by Afrikaanssprekendes 'n hoë mate van dubbeltaligheid wat implikasies het vir die taalloyaliteit van Afrikaanssprekendes teenoor hul moedertaal (Bosch & De Klerk, 1993:309).

Beide die ouers het in Afrikaanssprekende ouerhuise grootgeword, maar was sedert 'n jong ouderdom aan Engels blootgestel met die gevolg dat hulle vlot tweetalig is. In die moeder se familie bestaan sterk pro-Engelse sentimente en die geleentheid is vir haar geskep om "Engels net so goed soos enige Engelsman te leer praat". Hoewel die vader 'n dubbel-medium skool bygewoon het, het sy familie baie sterk pro-Afrikaanse sentimente⁹. Die ouers gebruik Engels op 'n daaglikse basis in bepaalde sfere (bv. in hul werksomgewing, Engelssprekende vriende, Engelse koerante en tydskrifte).

Uit die onderhoud is dit duidelik dat die verskuiwing vir die ouers 'n moeilike besluit was; dit was nie bloot 'n keuse tussen skole wat gemaak moes word nie, dit was in der waarheid 'n ideologiese kwessie en dit het 'n keuse tussen leefwyses, kulture en identiteite¹⁰ impliseer. Die ouers probeer egter doelbewus by M 'n dubbele kultuur vestig: deur sy aandag te vestig op "die manier waarop ons 'n ding doen en die manier hoe die Engelse dit doen" (onderhoud met moeder). Afrikaanssprekendes het die ouers as "verraaiers" beskryf¹¹ en dit is steeds 'n kwessie wat in die teenwoordigheid van sommige persone nie bespreek word nie (onderhoud met moeder).

8. M behaal nie noodwendig die hoogste punte vir Afrikaanse spel in die klas nie.

9. In 'n onderhoud meld die moeder dat haar skoonouers se teenstand teen die skoolverandering vir haar die moeilikste was om te aanvaar.

10. Die moeder meld dat die bevraagtekenende gedrag van Engelssprekende kinders, en die minder outokratiese optrede van ouers en groter informaliteit oor die algemeen haar opval.

11. Nog Afrikaanssprekendes het sedertdien die voorbeeld van hierdie ouers gevolg.

Dit blyk dat die houding van M en sy ouers teenoor Engels positief en gunstig is. Dit is egter ook duidelik dat die keuse van 'n onderrigtaal nie op 'n suiwer linguistiese vlak lê nie, maar met sosiologiese en sosiokulturele aspekte verband hou, asook met die feit dat taal as 'n belangrike merker van identiteit beskou kan word (Louw-Potgieter & Giles, 1987). Dit wil voorkom of daar na 'n jaar by M 'n mate van etniese dualiteit bestaan: aan die een kant wil hy Engels aanleer omdat hy dit as 'n manier om in die dominante kultuur geassimileer te word, beskou. Aan die ander kant wil hy sy moedertaal handhaaf as 'n aanduider van sy eie identiteit.

5.3.4 Taalgesindhede en NMT-aanleer

Hoewel dit onmoontlik is om die rol van M se houding t.o.v. sy aanleer van Engels te bepaal, het navorsing bevind dat taalaanleerders se gesindhede bepalend is vir die mate van sukses wat hulle in die aanleer van die NMT behaal (vgl. in dié verband Edwards, 1985; Brown, 1987; Roos, 1990; Ellis, 1994:24). In 'n opvoedkundige konteks onderskei Edwards (1985) tussen instrumentele positiewe houdings wat verband hou met die gebruikswaarde van taal in die alledaagse lewe en 'n omvattender en integrerende gunstige houding teenoor 'n bepaalde taal wat ingebed is in sosiale en interpersoonlike verhoudings. Diegene met 'n integrerende benadering tot NMT-aanleer is gewoonlik suksesvoller aanleerders as diegene met 'n instrumentele benadering (Edwards, 1985). Schumann (1978) bevind dat die mate waarin met die kultuur van NMT-sprekers geïdentifiseer word, verband hou met die suksesvolle aanleer van die NMT; hierdie standpunt word deur Giles en Byrne (1982) ondersteun wat bevind dat 'n positiewe siening van die kultuur van NMT-sprekers die aanleer van die NMT bevorder.

In die lig hiervan kan gestel word dat M en sy ouers se positiewe houding teenoor Engels waarskynlik bygedra het tot die vestiging van 'n Engels-vermoë gelykstaande aan dié van 'n gemiddelde Engelssprekende kind van sy ouderdom (vgl. 5.1).

6 SAMEVATTEND

Die gevallestudie, wat oor twaalf maande strek, is onderneem in 'n konteks waar beide tale 'n stabiele sosiale posisie geniet en waarin die aanleer van Engels en die verfyning van taalvaardighede in Afrikaans spontaan verloop. Tweetaligheid word doelbewus nagestreef omdat vaardigheid in Engels as voordelig beskou word omdat dit groter opvoedkundige en beroepsmoontlikhede bied. Die studie dokumenteer die sosio-afektiewe faktore wat die aanleer en gebruik van Engels beïnvloed en beskryf die taaloordrag wat op linguistiese en pragmatiese vlak plaasvind.

Soos te verwagte, het Engels M se Afrikaans beïnvloed. Taalvermenging met betrekking tot leksikonitems kom voor en direkte vertaling uit Engels vind gereedelik plaas. Voorts vind taaloordrag op sintaktiese, morfologiese en pragmatiese vlak plaas.

In enige situasie waar, om watter redes ook, 'n NMT naas die MT aangeleer en gebruik word, bestaan daar bepaalde gesindhede wat 'n groot invloed het op die gebruik en aanleer van die betrokke tale. Uiteindelik vind taalgebruikers se gesindhede neerslag in hulle taalkeuses. Die studie onderstreep dat wanneer Afrikaanssprekendes doelbewus ten gunste van Engels-onderrig kies, kan die gesindhede van die kind, die ouers en die gemeenskap nie buite rekening gelaat kan word nie.

Die moontlikheid dat Afrikaanssprekendes se keuse ten gunste van Engels-onderrig uiteindelik 'n verlies van taalloyaliteit teenoor hul moedertaal tot gevolg kan hê, is nie uitgesluit nie. Om dié rede het dit dringend noodsaaklik geword dat 'n ondersoek na die moontlike verband tussen NMT-onderrig en taalverskuiwing onderneem word.

Toekomstige navorsing behoort te ondersoek wat die effek van 'n bepaalde sosiolinguistiese konteks op taaloordrag en taalvermenging is en watter linguistiese subsysteme die meeste aan hierdie prosesse blootgestel is. Binne die Suid-Afrikaanse veeltalige konteks bestaan unieke geleenthede vir die bestudering van taalvermenging, taaloordrag en taalbeïnvloeding in uiteenlopende milieus. Sodanige navorsing behoort onverwyld op 'n uitgebreider skaal onderneem te word.

7 BIBLIOGRAFIE

- BAILEY, K. 1983. Competitiveness and anxiety in adult second language learning: looking at and through the diary studies. In: Seliger, H and M Long (eds.) 1983. *Classroom-oriented research in second language acquisition*. Rowley, Mass.: Newbury House.
- BEARDSMORE, HUGO BAETENS. 1986. *Bilingualism: Basic principles*. Clevedon: Multilingual Matters.
- BESTER, G AND PA CANN. 1996. Factors affecting Setswana-speaking children's acquisition of English as a second language. *SAVTO Tydskrif vir Taalonderrig*, 30(2):111-121.
- BOSCH, B AND V DE KLERK. 1993. Afrikaanssprekende Oos-Kapenaars; 'n bedreigde spesie? *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, 33(4):299-311.
- BROWN, HD. 1987. *Principles of language learning and teaching*. New Jersey: Prentice Hall.
- COETSER, A. 1994. 'n Voorlopige ondersoek na die taalopset in die Oos-Kaap - enkele sprekerssubjektieweite. *Suid-Afrikaanse Tydskrif vir Taalkunde*, 12(4):108-117.
- COULMAS, F. (ed.) 1981. *Conversational routine: explorations in standardized communication situations and prepatterned speech*. The Hague: Mouton.
- DE KLERK, V AND B BOSCH. 1994. Language attitudes in the Eastern Cape: a tri-lingual survey. *South African Journal of Linguistics*, 12(2):50-59.
- EDWARDS, J. 1985. *Language, society and identity*. London: Blackwells.
- ELLIS, R. 1994. *The study of second language acquisition*. Oxford: Oxford University Press.
- FASOLD, R. 1984. *The sociolinguistics of society*. Oxford: Basil Blackwell.

- FERGUSON, CHARLES A. 1981. The structure and use of politeness formulas. In: *Conversational routine: Explorations in standardized communication situations and prepatterned speech*. The Hague: Mouton. p. 21-35.
- FRASER, BRUCE AND WILLIAM NOLAN. 1981. The association deference with linguistic form. *International Journal of the Sociology of Language*, 27:93-109.
- GARDNER, RC. 1985. *Social psychology and second language learning: the role of attitude and motivation*. Suffolk, UK: Chaucer Press.
- 1988. Attitudes and motivation. *Annual review of Applied Linguistics*, 9:135-148.
- GERGANOV, E AND R KRASSIMIRA. 1993. Effect of some motivational factors on foreign language vocabulary acquisition. In: Ketteman, B and Wieden, W. *Current issues in European Second language Acquisition Research*. Tübingen: Narr.
- GILES, H. AND J BYRNE. 1982. An intergroup approach to second language acquisition. *Journal of Multicultural and Multilingual Development*, 3:17-40.
- HOFFMANN, C. 1991. *An introduction to bilingualism*. London: New York.
- KELLERMAN, ERIC. 1987. Transfer and non-transfer: where we are now. *Studies in Second Language Acquisition*, 2:37-57.
- KRASHEN, SD. 1981. *Second language acquisition and second language learning*. Oxford: Pergamon Institute of English.
- LAMBERT, W. 1974. Culture and language as factors in learning and education. In: Aboud, F and R Meade (eds.). 1974. *Cultural factors in learning and education*. Bellingham, Washington, 5th Western Washington Symposium on Learning.
- LANHAM, LW AND CA MACDONALD. 1979. *The standard in South African English and its social history*. Heidelberg: Julius Groos Verlag.
- LOUW-POTGIETER, J AND H GILES. 1987. Afrikaner identity: diversity among the right. *Journal of Multicultural Development*, 8(3):283-292.
- MACKEY, WF. 1968. The Description of Bilingualism. In: Fishman, J.A. (ed.). *Readings in the Sociology of Language*. p. 554-584. The Hague: Mouton: 413-432.
- ODLIN, T. 1989. *Language transfer: cross-linguistic influence in language learning*. Cambridge: Cambridge University Press.
- POPLACK, S, D SANKOFF AND C MILLER. 1988. The social correlates and linguistic consequences of lexical borrowing and assimilation. *Linguistics*, 26:47-104.
- ROMAINE, S. 1995. *Bilingualism*. Oxford: Basil Blackwell.

- ROOS, RIANA. 1990. Language attitudes in the second language situation. *Per Linguam*, 6(2):25-30.
- RYAN, E, H GILES AND R SEBASTION. 1982. *Attitudes towards language variation*. London: Edward Arnold.
- SCHUMANN, J. 1978. The acculturation model for second language acquisition. In: Gingas, R. (ed.) 1978. *Second language acquisition and foreign language teaching*. Arlington, VA: Center for Applied Linguistics.
- WALD, B. 1974. Bilingualism. *Annual Review of Anthropology*, 3:301-321.
- WARDHAUGH, R. 1992. *An introduction to sociolinguistics*. Oxford: Blackwell.
- WATERMEYER, SUSAN. 1996. Afrikaans English. In: De Klerk, V (ed.). 1996. *Varieties of English around the world. Focus on South Africa*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins: 99-124.
- WERKHOFER, KONRAD T. 1992. Traditional and modern views. The social constitution and the power of politeness. In: Watts, Richard J. *et al.* (eds.) *Trends in Linguistics. Studies and Monographs 59*. Politeness in language: Studies of its history, theory and practice. Berlin: Mouton de Gruyter. pp.155-199.